

361.22(492)
63:061.66(492)

COMMISSIE WELZIJN TEN PLATTELANDE

AGRARISCH-SOCIALE VOORLICHTING

I. ASPECTEN RONDON DE
AGRARISCH-SOCIALE VOORLICHTING

II. EEN NADERE CONCRETISERING
VAN DE AGRARISCH-SOCIALE VOORLICHTING

DIRECTIE VAN DE LANDBOUW
AFD. DOCUMENTATIE

INHOUD

	blz.
Voorwoord	5
I. ASPECTEN RONDOM DE AGRARISCH-SOCIALE VOORLICHTING	7
II. RAPPORT VAN DE WERKGROEP CONCRETISERING VAN EN SAMENWERKINGS- VORMEN BIJ DE AGRARISCH-SOCIALE VOORLICHTING	13
1. Doel, taakstelling en uitgangspunt van de agrarisch-sociale voorlichting	15
1.1. Inleiding	15
1.2. Ontwikkeling van de voorlichting aan agrariërs	15
1.3. Doel en taakstelling van de agrarisch-sociale voorlichting	18
1.4. Uitgangspunt van de agrarisch-sociale voorlichting	20
1.5. Onderwerpen voor de agrarisch-sociale voorlichting	21
1.5.1. Afvloeiing en beroepskeuze in verband met het vraagstuk der jonge boeren	21
1.5.2. De traditionele samenwoning en haar consequenties	21
1.5.3. Weerstanden bij agrarische reconstructieplannen	22
1.5.4. Verhouding boer — landarbeider	22
1.5.5. De instelling van de landarbeider t.a.v. het volgen van vakopleiding	22
1.5.6. De instelling van de plattelander met betrekking tot de industria- lisatie	22
1.5.7. Andere onderwerpen	23
1.6. Agrarisch-sociale voorlichting voor de gehele agrarische bevolkingsgroep ..	23
1.7. Basis-materiaal voor de agrarisch-sociale voorlichting	23
2. Samenwerkingsvormen	24
2.1. Samenwerking tussen de organisaties die met het geven van agrarisch- sociale voorlichting zijn belast	24
2.2. Samenwerking tussen bovenvermelde organisaties, de Rijkslandbouwvoor- lichtingsdienst en de organisaties, belast met de technische landbouwhuis- houdkundige voorlichting	25
2.2.1. De samenwerking op landelijk niveau	25
2.2.2. De samenwerking op provinciaal niveau	26
2.2.3. De samenwerking op regionaal en plaatselijk niveau	27
2.3. Samenwerking met andere organisaties, diensten en instellingen, wier werk- terrein niet specifiek op de agrarische bevolkingsgroep is gericht	28

VOORWOORD

Nadat in de nota „Aspecten rondom de agrarisch-sociale voorlichting” de Commissie Welzijn ten Plattelande de nadruk heeft gelegd op de wenselijkheid van de agrarisch-sociale voorlichting, en de grondslagen van deze voorlichting werden vastgelegd, werd de behoefte gevoeld aan een nadere concretisering van de doelstelling, achtergronden en uitgangspunten van deze agrarisch-sociale voorlichting. De Commissie Welzijn ten Plattelande stelde hiertoe een werkgroep uit haar midden in, welke zich tevens zou bezighouden met de samenwerkingsvormen met de technisch-economische landbouwvoorlichting, de technische landbouwhuishoudkundige voorlichting en de mogelijke coördinatie tussen de organisaties die zich met de agrarisch-sociale voorlichting bezig houden.

De werkgroep werd als volgt samengesteld :

PROF. DR. E. W. HOFSTEE, voorzitter

MEVROUW D. ELEMA—BAKKER

MR. T. BROUWER

DR. G. HENDRIKS

HR. H. KIKKERT

IR. J. M. A. PENDERS

PROF. C. W. WILLINGE PRINS—VISSE

IR. P. J. VAN DEN EIJDEN, secretaris

terwijl namens het secretariaat van de Commissie Welzijn ten Plattelande MEJ. IR. J. P. BARETTA en MR. W. M. ESSER de vergaderingen bijwoonden.

De werkgroep heeft na uitvoerige discussie in een tiental vergaderingen haar bevindingen in een rapport samengevat, waarbij in het eerste hoofdstuk een nadere concretisering van de agrarisch-sociale voorlichting wordt gegeven, terwijl in het tweede gedeelte enkele gedachten over de verschillende vormen van samenwerking zijn neergelegd.

I. ASPECTEN RONDOM DE AGRARISCH-SOCIALE VOORLICHTING

Vóór de grote crisis van 1930 werd voornamelijk aandacht besteed aan de technische en economische problemen van de boerenstand. Met de crisis zijn de sociale problemen niet alleen van de boerenstand maar ook van de rest van het platteland sterk op de voorgrond getreden en heeft men getracht hiervoor een oplossing te vinden. Ook aan de bijzondere culturele problemen van het platteland begon men in de 30er jaren bewust aandacht te besteden. Dit werd o.a. door de jongerenorganisaties ten plattelande, de plattelandsvrouwenorganisaties en door de Volkshogeschool ter hand genomen. Ook de Overheid en met name het Ministerie van Landbouw ging meer aandacht aan de sociale en culturele noden van de boerenbevolking en van het platteland besteden, hetgeen leidde tot de oprichting van de Dienst Kleine Boerenbedrijven, van de Stichting Maatschappelijk Werk ten Plattelande en zelfs tot de instelling van een afdeling Sociale Aangelegenheden. Ook andere organisaties en ministeries waren op dit terrein actief. In het kader van deze nota kan hierop echter niet verder worden ingegaan.

Na 1945 en vooral de laatste jaren is de noodzaak tot een meer integrale aanpak van de problemen op het platteland en in de steden sterker op de voorgrond getreden. De mogelijkheden hiertoe zijn door de evolutie, welke de sociale wetenschappen en het onderzoek op sociaal terrein hebben doorgemaakt mede ten gevolge van het ontwaken van het sociale gevoel, aanzienlijk verruimd. Dit is van groot belang, daar steeds duidelijker is gebleken, dat slechts tot een vruchtbare oplossing van de agrarische problemen kan worden gekomen, indien de technische en economische voorzieningen geïntegreerd met de sociale maatregelen worden getroffen.

Bij de industrialisatie van de zg. zwarte gebieden werd de noodzaak tot een meer integrale aanpak zo sterk gevoeld, dat men de te nemen maatregelen op dit principe heeft gebaseerd. Ook in de agrarische sector openbaart de behoefte hieraan zich steeds sterker, hetgeen o.m. geleid heeft tot het schenken van bijzondere aandacht aan streekverbeteringsplannen en de vóór- en nazorg bij ruilverkavelingen.

Er zijn vele problemen in de agrarische sector, welke mede een oplossing vragen op sociaal terrein, zoals b.v. het kleine boerenvraagstuk en het landarbeidersvraagstuk.

Dit zijn bestaande en bekende problemen. Voor de bevordering van het welzijn ten plattelande zal het echter ook nodig zijn de nog niet bekende problemen op te sporen en op te lossen en de in de toekomst mogelijke spanningen in de agrarische samenleving te voorzien en te voorkomen.

Het zal dus niet alleen nodig zijn een gedegen inzicht in de huidige toestand met zijn bekende en onbekende problemen te verkrijgen, maar het is ook wenselijk zich een beeld te vormen van de toekomstige ontwikkeling.

De bouwstenen hiervoor zullen door onderzoek moeten worden geleverd.

Het onderzoek geeft namelijk een wetenschappelijke registratie en analyse van de huidige toestand met zijn sociale vraagstukken en kan tevens leiden

tot het geven van een prognose voor de ontwikkeling. Met de kennis hiervan zal men een verantwoord beleid kunnen voeren, dat erop gericht is de huidige problemen op te lossen en zoveel als in het menselijk vermogen ligt de in de toekomst mogelijke spanningen te voorkomen.

De maatregelen, welke ter oplossing of voorkoming worden genomen zullen zowel in het technische en het economische als in het sociale vlak liggen. Zij zullen zoveel mogelijk op elkaar dienen te worden afgestemd.

Eenzijds zullen de technische en economische voorzieningen door de betrokkenen zelf innerlijk moeten worden aanvaard om het beoogde resultaat te kunnen verkrijgen. Hiervoor zijn maatregelen op sociaal terrein nodig. Anderzijds komt men er niet met sociale maatregelen alleen, indien niet tevens de benodigde technische en economische voorzieningen worden getroffen. Men zal de bewustwording van de sociale vraagstukken bij de betrokkenen moeten bevorderen, daar zij in vele gevallen dan pas ontvankelijk zijn voor de te treffen technische en economische maatregelen. Dit zal moeten gebeuren door het geven van sociale voorlichting. Deze voorlichting zal men, daar zij gegeven zal moeten worden aan degenen, die in het agrarisch bedrijf werkzaam zijn en hun gezinnen, kunnen aanduiden met *agrarisch-sociale voorlichting*.

Deze agrarisch-sociale voorlichting zal in het algemeen moeten inhouden voorlichting over alle vraagstukken, zowel huidige als toekomstige, welke verband houden met de levensomstandigheden van de agrarische bevolkingsgroep. Zij zal sterk het karakter moeten dragen van het wijzen op huidige en toekomstige problemen in de agrarische samenleving, het bewust maken van het bestaan van deze problemen bij de agrarische bevolkingsgroepen en zo mogelijk de manieren aangeven waarop zij zelf kunnen medewerken ter oplossing van de huidige of voorkoming van het ontstaan van nieuwe problemen, waarbij tevens wordt verwezen naar de bevoegde instanties aan wier zorg speciale problemen zijn opgedragen.

Zoals uit het bovenstaande moge blijken is het voornaamste doel van deze voorlichting de opwekking van de agrarische bevolkingsgroep tot bezinning op de problemen, waarmede bij hen een bewustwording van de problemen kan worden bereikt. Hierdoor worden zij ontvankelijk voor de maatregelen ter verbetering en zullen zij deze door eigen initiatieven en activiteiten kunnen ondersteunen en de doorwerking van de getroffen maatregelen kunnen bevorderen. Hierbij zal worden verwezen naar de bestaande instellingen en organisaties, welke reeds op de betrokken terreinen werkzaam zijn, zoals b.v. de organen voor de emigratie, de beroepskeuzevoorlichting, de instanties, welke zich bezighouden met het onderwijs, welke het maatschappelijk werk behartigen etc. Het is logisch, dat dit van de aanvang af als een taak voor de agrarische stands- en vakorganisaties en plattelandsvrouwenorganisaties is gezien.

De agrarisch-sociale voorlichting zal in vele gevallen niet die spontane reacties bij de agrarische bevolkingsgroep opwekken, die nodig zijn om het gestelde doel te kunnen bereiken. In deze gevallen zullen tevens ter ondersteuning van de agrarisch-sociale voorlichting andere maatregelen op sociaal terrein moeten worden genomen. Hier ligt in het bijzonder een taak voor dat maatschappelijk werk (maatschappelijk opbouwwerk), dat zich direct richt zowel op de beïnvloeding van de levenshouding van de individuen en van de

groep, als op de vormgeving aan en de ontplooiing van de plaatselijke c.q. regionale samenleving als totaliteit. Ter stimulering hiervan staan ons bestaande vormen ten dienste, terwijl ook zo nodig nieuwe dienen te worden ontwikkeld.

Een voorbeeld van een bestaande vorm is het dorps- en buurthuiswerk.

Ter begeleiding van de ontwikkeling zal behoefte kunnen bestaan aan een persoon, die in alle sectoren van de in de samenleving bestaande instellingen en organisaties stimuleert een nieuw stuk werk aan te pakken. Deze zal ervoor zorg moeten dragen, dat de verschillende sectoren in hun ontwikkeling onderling goed op elkaar zijn afgestemd. Dit kan als een nieuwe vorm worden beschouwd.

Daar het hier voornamelijk om de agrarische bevolkingsgroep gaat, is het duidelijk dat de agrarische stands- en vakorganisaties, indien zij dat niet zelf ter hand kunnen nemen, althans hierbij dienen te worden ingeschakeld.

Naast de agrarisch-sociale voorlichting welke binnen het kader van het landbouwbeleid zal dienen te worden ter hand genomen en het maatschappelijk opbouwwerk, welke beide de normale agrarische samenleving betreffen, zijn er uiteraard vele sociale vraagstukken, welke niet specifiek zijn voor de agrarische samenleving of betrekking hebben op noden. Voorbeelden hiervan zijn het maatschappelijk werk ten behoeve van migranten, gezinszorg, gezins-hulp, de zorg voor de volksgezondheid, de bestrijding van onmaatschappelijk-heid, zorg voor de ongehuwde moeder en haar kind, blindenzorg.

De taken op dit terrein zullen evenals dit tot heden het geval is geweest dienen te worden vervuld door de hierop reeds werkzame organisaties, zoals de maatschappelijk-werk-organisaties, de Kruisverenigingen etc. Hier wordt in het algemeen geen taak gezien voor de stands- en vakorganisaties, wel kunnen deze (vooral de vrouwenorganisaties) „handreikingen” verlenen b.v. inschake-ling bij kinderbescherming en reclassering, bejaardensociëteiten.

Bij de nadere concretisering van hetgeen er ter bevordering van de agrarisch-sociale voorlichting en het maatschappelijk opbouwwerk zal moeten gebeuren, rijzen onmiddellijk de volgende vragen.

- 1 Wat zijn de huidige problemen en hoe verkrijgt men een inzicht in de toekomstige problemen?
- 2 Op welke manieren kunnen zij worden opgelost of kan het ontstaan van nieuwe problemen worden voorkomen en welk beleid moet hierbij worden gevoerd?
- 3 Hoe moet de uitvoering geschieden.
- 4 Hoe zal het gefinancierd worden?

Ad 1 De huidige problemen zal men moeten inventariseren. Voor zover zij niet bekend zijn, zullen zij door onderzoek of signaleren in de praktijk naar voren moeten komen. Het inzicht in de toekomstige problemen zal men alleen door wetenschappelijk onderzoek kunnen verkrijgen.

Voor het wetenschappelijk onderzoek staan ons ten dienste de afdeling Streekonderzoek van het L.E.I., de sociologische instituten, de afdeling Socio-logie en Sociografie van de Landbouwhogeschool en andere soortgelijke afde-lingen van andere Hogescholen c.q. Universiteiten.

Voor het signaleren in de praktijk zal men voornamelijk aangewezen zijn op de bedrijfsgenoten zelve, de Rijkslandbouwvoorlichtingsdienst en andere instanties. Voor een opgave van de problemen moge worden verwezen naar het laatste deel van deze nota. Deze opgave kan echter geen aanspraak maken op volledigheid.

Ad 2 Over de manier waarop zowel de huidige als de toekomstige problemen dienen te worden opgelost zal de Commissie Welzijn ten Plattelande zich dienen te beraden. Met de uit het onderzoek verkregen analyse en de prognose kan dan in gezamenlijk overleg het te voeren beleid worden bepaald, waarbij uiteraard de mate van urgentie van de te nemen maatregelen zal moeten worden vastgesteld.

Ad 3

- a .De organisatie van de agrarisch-sociale voorlichting zal moeten worden opgebouwd. Hierbij zullen wellicht bepaalde vormen van samenwerking tussen de stands- en vakorganisaties nodig of wenselijk zijn.
- b Voor het geven van agrarisch-sociale voorlichting, waaronder uiteraard ook een deel van de huishoudelijke voorlichting valt, zal een apparaat bij de stands- en vakorganisaties moeten worden opgebouwd c.q. uitgebreid. Hiervoor zullen zowel hogere als middelbare krachten moeten worden aangesteld, zowel bij het landelijk orgaan als bij de provinciale c.q. diocesane onderdelen. Men zal zich hierbij echter dienen te realiseren dat de opbouw verantwoord en weloverwogen zal moeten geschieden. Het lijkt dan ook in dit stadium wenselijk met een proef te beginnen. Suggesties hiervoor zullen van de stands- en vakorganisaties en de Commissie Welzijn ten Plattelande moeten uitgaan.
- c De opleiding van de krachten, die agrarisch-sociale voorlichting zullen moeten geven, zal voor zover hierin niet reeds is voorzien, ter hand genomen moeten worden.

Voor de opleiding van de hogere krachten bestaat reeds de mogelijkheid bij diverse Hogescholen en Universiteiten. In de opleiding van de middelbare krachten is echter nog niet voorzien. De vraag rijst wie deze opleiding zal moeten verzorgen en hoe het studieprogramma voor deze opleiding zal moeten worden samengesteld. Dit punt verdient bijzondere aandacht.

Om een inzicht in de mogelijkheden te verkrijgen, zou het wenselijk zijn, dat de Commissie Welzijn ten Plattelande een werkgroep instelt, welke zich over de opleiding en het studieprogramma beraadt.

Ad 4

- a De Commissie Welzijn ten Plattelande zal zich dienen te beraden op de financiering van de opleiding en de aanstelling van krachten voor het geven van agrarisch-sociale voorlichting. Reeds is toegezegd, dat het Ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening bereid is hierin te subsidiëren. Het Ministerie van Maatschappelijk Werk is bereid te subsidiëren in de kosten van de aanstelling van krachten, die de ontwikkeling van de plaatselijke c.q. regionale samenleving stimuleren en bevorderen dat de verschillende sectoren van de samenleving in hun ontplooiing op elkaar zijn af-

gestemd. Ook aan de opleiding van deze krachten zal de Commissie Welzijn ten Plattelande aandacht moeten besteden.

- b Voor zover nog andere sociale voorzieningen nodig zijn, welke in verband met zijn taak niet door het Ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening kunnen worden gesubsidieerd of welke behoren tot het werkterrein van een ander Ministerie, zal zo hiervoor bij die Ministeries niet reeds subsidieregelingen bestaan een beroep op hun medewerking moeten worden gedaan.

Hoewel op korte termijn met de inventarisatie, de opzet van de organisatie en de uitvoering zal moeten worden aangevangen, is de realisering uiteraard een proces op lange termijn.

Er zijn echter problemen, welke hier niet op kunnen wachten en reeds nu om een, zij het slechts tijdelijke, voorziening vragen.

De sociale en sociaal-economische vraagstukken, ontstaan door ingrijpende agrarische maatregelen, zoals b.v. ruil- en herverkaveling en streekverbeteringsplannen, vragen voorzieningen op korte termijn. Dit klemt des te meer daar hier grote bedragen worden geïnvesteerd en het onverantwoord zou zijn geen zorg te dragen dat deze kostbare werken ten volle worden benut.

In de *herverkavelingsgebieden* zal, voor zover dit niet reeds is geschied, sociografisch onderzoek moeten worden verricht, hetwelk mede als basis zal moeten dienen voor op sociaal terrein te nemen maatregelen. Dit zal ook moeten gebeuren bij de grote ruilverkavelingen, streekverbeteringsplannen, nieuw te stichten voorbeelddorpen, kortom in alle gebieden waar ingrijpende agrarisch-technische en economische veranderingen zullen worden doorgevoerd. De op sociaal gebied te nemen maatregelen zullen gezamenlijk overwogen moeten worden. Voor zover de subsidiëring niet reeds onder het werkterrein van een der departementen valt zal een voorziening hierin moeten worden nagestreefd.

Over de vorm van samenwerking bij de uitvoering zal moeten worden beraadslaagd. Kortom op dit concrete werkterrein zal de gezamenlijke taak moeten worden opgenomen. Dit kan dan mede de nodige ervaring verschaffen voor de aanpak van de bevordering van het welzijn ten plattelande in zijn totaliteit en op deze wijze tot een vruchtbare en verantwoorde opzet hiervan kunnen leiden.

Indien men b.v. het herverkavelingsgebied in ogenschouw neemt, kunnen reeds nu vraagstukken op sociaal gebied aan de orde worden gesteld. Een korte opsomming moge ter indicatie volgen. Voor volledigheid hierin zal het onderzoek dienen te worden afgewacht.

- a De bevolking en in de eerste plaats de boeren en boerinnen zullen moeten worden voorbereid op hun nieuwe taak. De hogere opbrengsten van de nieuwe bedrijven zullen ook voorlichting omtrent inkomstenbesteding nodig maken.
- b Voorlichting omtrent de overgang naar de IJsselmeerpolders en voorbereiding op de daar voor de betrokkenen liggende taak zal ter hand genomen moeten worden.
- c Voorlichting over emigratiemogelijkheden en de bestaande faciliteiten zal meer intensief behoren te worden gegeven.

- d De bevolking moet rijp gemaakt worden voor beroepen- en beroepskeuzevoorlichting.
- e Nodig is ook voorlichting over de vererving, versnippering van de bedrijven etc.
- f De huishoudingen dienen aangepast te worden aan de verhoogde welvaart. Voorlichting over woninginrichting komt hierbij aan de orde, mede in verband met de nieuwbouw van boerderijen.
- g Voorlichting over het gebruik van nieuw aangelegde elektriciteit, gas en waterleiding zal nodig zijn.
- h Voorlichting ter voorkoming en opheffing van traditionele inwoning.
- i Voorlichting over het wonen buiten het dorp.
- j Voorlichting t.a.v. de sociale positie van landarbeiders en andere agrarische bevolkingsgroepen.
- k Cursussen, lezingen en praatavonden zullen moeten worden georganiseerd en gestimuleerd, waarbij ook de volle aandacht geschonken zal moeten worden aan de boerinnen en landarbeidersvrouwen. Men kan zich dit indenken op de volgende gebieden :

bevolkingsgroei
 emigratie
 beroepskeuze
 vererving
 bedrijfssplitsing
 inkomstenbesteding
 woninginrichting
 boekhouden
 kredietfaciliteiten
 aanvullend landbouwhuishoudonderwijs.

Bij al deze werkzaamheden zal samengewerkt moeten worden met de op dit gebied werkzame organen, zoals b.v. de Centrale Cultuurtechnische Commissie en de Provinciale Landbouwvoorlichtingsraden. Over deze samenwerking zal de Commissie Welzijn ten Plattelande zich dienen te beraden.

Kortom, er zullen vele problemen moeten worden aangevat, organisatievormen moeten worden opgezet, taken moeten worden verdeeld, mensen moeten worden opgeleid om de taken uit te voeren etc.

's-Gravenhage, 14 juni 1955.

II. RAPPORT VAN DE WERKGROEP
CONCRETISERING VAN EN SAMENWERKINGSVORMEN
BIJ DE AGRARISCH-SOCIALE VOORLICHTING

1. DOEL, TAAKSTELLING EN UITGANGSPUNT VAN DE AGRARISCH-SOCIALE VOORLICHTING

1.1. INLEIDING

Alvorens tot een concretisering van de agrarisch-sociale voorlichting over te gaan, lijkt het, ter verkrijging van een beter inzicht, nuttig het begrip voorlichting, zoals het in dit rapport wordt gebruikt, nader te verduidelijken en een korte beschouwing te geven van de ontwikkeling van de voorlichting aan agrariërs.

Hoewel men ook vroeger reeds voorlichting kende, heeft deze toch pas in de laatste decennia haar grote ontwikkeling gekregen dank zij o.a. het werk van de stands- en vakorganisaties, de boerinnen en plattelandsvrouwenorganisaties, de Overheid en de mogelijkheden welke de moderne media, als het dagblad, pamflet, radio, post en telefoon, film e.d. boden. Uiteraard heeft het veel intensievere verkeer ook veel tot deze ontwikkeling bijgedragen.

Het doel van de voorlichting is het handelen van de voorgelichte direct of indirect te beïnvloeden in die zin dat de voorgelichte dank zij de voorlichting beter in staat is tot het nemen van een juiste beslissing in de gegeven omstandigheden.

De voorlichting mag dus nimmer het karakter krijgen van een min of meer dwingend voorschrijven; indien de zelfstandige oordeelsvorming van de voorgelichte wordt uitgeschakeld, verliest de voorlichting haar vormend karakter en gaat meer gelijken op dressuur. Het is duidelijk dat een dergelijke voorlichting niet aan haar doel beantwoordt.

Opgemerkt zij dat bij voorkeur onderwijs aan de voorlichting vooraf zal dienen te gaan en dan de grondslag zal moeten vormen van de hierop voortbouwende voorlichting.

1.2. ONTWIKKELING VAN DE VOORLICHTING AAN AGRARIËRS

Nadat in de vorige eeuw zowel van de zijde van de boerenorganisaties als van de Overheid door het aanstellen van enkele landbouwweraren begonnen werd met het geven van landbouwvoorlichting, is in de loop van deze eeuw een omvangrijk apparaat ontstaan ter verzorging van de technisch-economische landbouwvoorlichting aan de boer, nl. de Rijkslandbouwvoorlichtingsdienst. De technische landbouwhuishoudkundige voorlichting wordt sinds haar ontstaan in de dertiger jaren uitgevoerd door de bonden van boerinnen en andere plattelandsvrouwen en de Stichting Huishoudelijke Voorlichting ten Plattelande.

De Rijkslandbouwvoorlichtingsdienst richt zich primair tot de boer als producent in die zin, dat haar voorlichting betrekking heeft op de technische en economische aspecten van de bedrijfsvoering.

Wanneer men zich — zoals de landbouwvoorlichting — ten doel stelt verandering te brengen in het handelen van de boer als ondernemer, is een zeker inzicht in de achtergronden van zijn gedrag vereist. Zonder dit is het immers onmogelijk de wegen te vinden, welke tot verandering van het gedrag kunnen leiden. De gedachte, welke aanvankelijk ten grondslag lag aan de landbouwvoorlichting, was, dat de mens beheerst werd door het economisch motief. Men verkeerde in de veronderstelling, dat als de verspreide kennis maar technisch en wetenschappelijk gezien goed was, de boeren uit eigen belang wel

zouden zorgen dat zij deze kennis in zich opnamen en produktief maakten.

Men trachtte niet in de eerste plaats boeren en boerenzoons te vormen, maar ze wat te leren, waardoor de voorlichting te veel het karakter van instructie had. De geestelijke bereidheid niet alleen om te leren maar ook om het geleerde bewust in toepassing te brengen werd zonder meer aanwezig verondersteld.

De verwachtingen, welke men van deze opzet bij het landbouwonderwijs en de landbouwvoorlichting heeft gehad, zijn zeker in belangrijke mate gerechtvaardigd geweest. Enerzijds is het dus zeker, dat ook zonder drang vele boeren zullen trachten hun kennis te vermeerderen teneinde hierdoor een versteviging van hun economische positie beter en gemakkelijker te bereiken. Anderzijds moet echter worden erkend, dat er op dit ogenblik nog duizenden boeren in Nederland zijn, die noch van de voorlichting noch van het onderwijs gebruik maken. Uit een in 1953 ingestelde enquête van de Afdeling Sociologie en Sociografie van de Landbouwhogeschool in 21 verspreid liggende gemeenten in ons land bleek b.v., dat 38% van de ondervraagde boeren in 1953 in het geheel geen contact met de rayon-assistent van de Rijkslandbouwvoorlichtingsdienst heeft gehad, 28% één, twee of drie keer, terwijl 34% meer dan vier keer in dat jaar contact heeft gehad met de rayon-assistent. Groot is ook het aantal, dat wel op één of andere wijze met de voorlichting of het onderwijs in aanraking is geweest, doch nog steeds de meest elementaire beginselen van de landbouwwetenschap niet toepast.

Hetgeen met betrekking tot de technisch-economische landbouwvoorlichting werd opgemerkt geldt niet zonder meer voor de landbouwhuishoudkundige voorlichting. Wel is waar is ook deze voorlichting gericht op het bevorderen van het rationeel handelen, zij het in de huishouding, maar steeds werd dit in verband gebracht met de eigen aard van het plattelandsgesin en met de sociale verhoudingen op het platteland.

Mede als gevolg van bovengenoemde ervaringen is het inzicht gegroeid, dat de verklaring van het menselijk handelen op economisch terrein niet zonder meer te vinden is in het economisch motief alleen, tot welk inzicht de ontwikkeling van de sociale wetenschap veel heeft bijgedragen.

Het werd meer en meer duidelijk, dat het menselijk handelen in belangrijke mate sociaal handelen is. De mens maakt deel uit van bepaalde groepen waarmee hij bepaalde banden onderhoudt, zoals b.v. het gezin, de dorpsgemeenschap, de kerk, de standsorganisatie e.d. Het handelen van de mens, voorzover dit niet door zijn biologische aanleg bepaald wordt, wordt in hoge mate beheerst door de cultuur van deze groepen waarvan hij deel uitmaakt. Het in de mens levende cultuurgoed draagt het stempel van het groepsleven en dit cultuurgoed is weer richtgevend voor zijn handelen.

Onder cultuur wordt dan verstaan alle geestelijke en materiële goederen die in het heden en het verleden door een bepaalde bevolkingsgroep zijn voortgebracht.

In de cultuur zijn dus zeer uiteenlopende elementen te onderscheiden. Tot de geestelijke goederen zijn b.v. te rekenen de zeden, gewoonten, normen, wetten, geestelijke stromingen etc. Tot de materiële goederen zijn te rekenen huizen, fabrieken, gebruiksvoorwerpen, kleding e.d.

Als cultuurelement is b.v. te zien het bestaan van een relatief sterk vaderlijk

gezag in de boerenwereld, maar ook de wijze waarop men aardappelen poot!

Zeer uiteenlopende factoren bepalen de cultuur van een bepaalde groep of van een volk. In het algemeen speelt de historische ontwikkeling in de ruime zin welke de betreffende groep heeft doorgemaakt hierin een zeer grote rol. Van grote betekenis zijn de godsdienstige opvattingen van de betreffende groep en de daarmee samenhangende levensstijl.

In de cultuur kan men lagen van verschillende „diepte” onderscheiden in die zin dat bepaalde cultuurelementen duidelijk aan de dag treden, doch andere zich eerst na intensieve kennismaking met de betreffende sociale groep openbaren. De cultuurvormen die naast de materiële cultuurelementen het duidelijkst aan de dag treden zijn de gedragspatronen. Men spreekt van een gedragspatroon wanneer men te maken heeft met een regelmatig, min of meer in dezelfde vorm herhaald gedrag, dat door de betreffende groep of een individu als juist is aanvaard. Dergelijke gedragspatronen zijn talrijk en vormen een noodzakelijk element in de menselijke samenleving. Voor een belangrijk deel berusten gedragspatronen op een door ervaring ontstane rationele aanpassing aan omstandigheden. Ze worden echter steeds beïnvloed door het aanwezige normenstelsel — het geheel van in de mens levende opvattingen over wat juist en onjuist, goed en kwaad is — en andere geestelijke cultuurelementen. Tot deze gedragspatronen behoren b.v. ook de aanvaarde methoden en technieken voor wetenschappelijk onderzoek, de recepten voor het koken van bepaalde gerechten, de methode van bemesting e.d.

Opvoeding en onderwijs hebben voor een groot deel ten doel het aanleren van juist geachte gedragspatronen. De mens heeft de neiging gevestigde gedragspatronen ook bij veranderde omstandigheden te handhaven. Dit traditionalisme, deze neiging om iets te blijven aanvaarden omdat het altijd zo geweest is, vindt steun in het feit, dat bij een lang voortbestaan van een bepaald gedragspatroon men de opvatting krijgt dat handelen volgens dit patroon goed is en op andere wijze verkeerd. Het gedragspatroon krijgt dan een normatief karakter. Om deze reden is het begrijpelijk, dat men bij ingrijpende agrarische reconstructieplannen stuiten kan op een sterke innerlijke tegenstand bij de betrokken agrarische bevolking. Zo worden b.v. voorstellen voor agrarische verbeteringsplannen meermalen niet door de bevolking aanvaard, omdat het uitvoeren van deze plannen het doorbreken van traditionele verhoudingen betekent, waaraan men zeer gehecht is.

Tevens bleek herhaaldelijk dat, als de plannen wel aanvaard werden, niet die resultaten werden verkregen welke op grond van de technische verbeteringen verwacht konden worden omdat ook hier weer om dezelfde reden slechts een gedeeltelijke aanpassing aan de nieuwe situatie tot stand kwam.

Men zal zich dus steeds moeten realiseren dat de grondslag van het handelen van de mens steeds gezocht moet worden in de dieper liggende gedachten, gevoelens en opvattingen, kortom in het dieperliggende cultuurpatroon. Een humanist zal in dezelfde omstandigheden veelal geheel anders reageren dan b.v. een katholiek, daar hun geestelijke achtergrond, het dieperliggende cultuurpatroon, waaruit het handelen voortspuit, geheel verschillend is.

Naast de technisch-economische landbouwkundige- en landbouwhuishoudkundige voorlichting is een vorm van voorlichting noodzakelijk, welke gericht is op de beïnvloeding van dit dieperliggende cultuurpatroon, om zodoende de

bevolking tot een bewuste aanpassing aan de gewijzigde omstandigheden te brengen.

1.3. DOEL EN TAAKSTELLING VAN DE AGRARISCH-SOCIALE VOORLICHTING

Deze voorlichting nu, die zich richt op de beïnvloeding van het cultuurpatroon als sociaal verschijnsel, wordt beschouwd de kern te zijn van de zgn. *agrarisch-sociale voorlichting*. Het uiteindelijke doel van deze agrarisch-sociale voorlichting is, evenals dat van de technisch-economische landbouwkundige voorlichting en landbouwhuishoudkundige voorlichting, het bevorderen van het welzijn van de agrarische bevolking. Zij wil dit echter trachten te verwezenlijken door het geven van *sociale* voorlichting aan de agrarische bevolkingsgroep, om zodoende tot een bewuste beïnvloeding van de mentale instelling, zoals die zich uit in gedragspatronen, te geraken. Wanneer hier gesproken wordt van de agrarische bevolkingsgroep, wordt deze bedoeld in haar volle omvang d.w.z. boeren, boerinnen, landarbeiders en landarbeidersvrouwen en niet te vergeten de agrarische jongeren.

Indien we ons hier een ogenblik beperken tot de boer, zien we, dat deze een bepaald gedrag vertoont wat zijn technisch handelen als ondernemer betreft; hij heeft bepaalde vaste handelwijzen ten aanzien van de bedrijfsvoering, zoals gewassenkeuze, bemesting, veevoeding e.d. Dit facet van zijn handelen behoort tot het werkerterrein van de technisch-economische landbouwvoorlichting, zoals we die kennen. Hiernaast vertoont hij eveneens een bepaalde instelling en daarmee samenhangende gedragspatronen en incidentele gedragingen t.o.v. andere onderwerpen, welke voor hem van belang zijn, zoals b.v. de beroepskeuze van zijn kinderen, emigratie, vererving, traditionele samenwoning, de opvoeding, de houding t.a.v. de landarbeider e.d.

De landbouwvoorlichting, zoals we die thans kennen, heeft zich niet bewust beziggehouden met de beïnvloeding van de instelling en gedragspatronen t.a.v. deze onderwerpen. Het is de taak van o.a. de agrarisch-sociale voorlichting zich met deze vraagstukken bezig te houden, in het bijzonder ook omdat het hier in het algemeen gaat om problemen die rechtstreeks de instelling tot de medemens in het gezin, zijn organisatie, zijn medewerkers in het bedrijf, de niet-agrarische bevolkingsgroepen in de samenleving en daarbuiten e.d. betreffen.

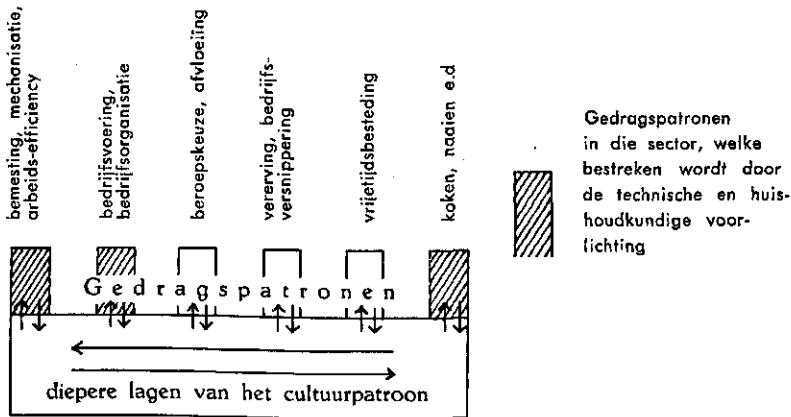
Ditzelfde geldt voor de boerin. De landbouwhuishoudkundige voorlichting richt zich tot de boerin in haar huishoudelijke taak. Zij geeft voorlichting over koken, voedingsleer, naaien e.d., maar ook hier geldt weer, dat bepaalde aspecten van het handelen van de boerin een sociale benadering vragen, zoals de opvoeding en beroepskeuze van de kinderen e.d.

De gedragspatronen die t.a.v. diverse aspecten van het menselijk handelen vallen te constateren hebben alle dit gemeen, dat ze voortvloeien uit het dieperliggende cultuurpatroon, al is de situatie waarin het handelen zich afspeelt voor het uiteindelijke gedrag mede bepalend.

Dit betekent eensdeels, dat wanneer dit cultuurpatroon in het algemeen gewijzigd wordt, ook veelal de diverse gedragspatronen gewijzigd zullen worden en omgekeerd, dat wanneer bepaalde *blijvende* wijzigingen optreden in de concrete gedragspatronen, deze, althans op den duur, hun weerslag zullen hebben in de diepere lagen van het cultuurpatroon.

Tengevolge van grotere of kleinere vertragingen in de ontwikkeling van gedachten, denkbeelden e.d. t.a.v. verschillende aspecten van het menselijk leven kan aanvankelijk evenwel een verbreking van de samenhang optreden tussen de diverse elementen die de cultuur bepalen, wat onevenwichtigheden in het gedrag kan veroorzaken.

Uit het voorgaande volgt dat de agrarisch-sociale voorlichting o.m. het werk van de technisch-economische voorlichting ten goede zal komen, immers een teweeggebrachte wijziging van de diepere lagen van het cultuurpatroon zal zijn gevolgen hebben voor de concrete gedragspatronen t.a.v. bedrijfsvoering, ruilverkaveling, huishouding e.d. Schematisch kan dit als volgt worden weergegeven.

Het al dan niet goed boer zijn is niet afhankelijk van een enkele geïsoleerde factor, zoals b.v. het niet deelnemen aan landbouwonderwijs of landbouwcoöperaties of standsorganisaties, maar van zijn gehele cultuurpatroon.

Een boer die een vooruitstrevende instelling heeft t.a.v. de bedrijfsvoering blijkt ook veelal open te staan voor nieuwe activiteiten op ander gebied zoals beroepskeuze, vrijetijdsbesteding, culturele uitingen e.d., kortom hij is een heel ander cultuurtype dan zijn conservatieve, traditioneel ingestelde collega.

Wat de boerin betreft, zijn er duidelijke aanwijzingen, dat voor de ontwikkeling van de Nederlandse landbouw een juiste vorming en ontwikkeling van de boerenvrouw haast even belangrijk is als de goede ontwikkeling van de boer zelf.

Op het merendeel van de bedrijven blijkt een nauwe correlatie te bestaan tussen de wijze waarop het huishouden bestuurd wordt door de boerin en de bedrijfsvoering van de boer, en dit is begrijpelijk wanneer men bedenkt dat het merendeel van de beslissingen genomen zal worden in gezamenlijk overleg tussen beiden.

De agrarisch-sociale voorlichting zal het dan ook tot haar taak moeten rekenen de sociale aspecten van de voorlichting aan de boerin en landarbeidersvrouw te verzorgen. Ze zal zich bezig moeten houden met die delen van de taak van de huisvrouw, die niet primair in het technische vlak liggen, terwijl ook hier evenals bij de agrarisch-sociale voorlichting aan de boer geldt, dat de teweeggebrachte veranderingen in het dieperliggende cultuurpatroon weer haar gevolgen zullen hebben voor de gedragspatronen t.a.v. onderwerpen die

behoren tot het werkterrein van de technisch landbouwhuishoudkundige voorlichting.

Tot nu toe is in Nederland weinig studie gemaakt van landarbeidersgezinnen, maar men mag wel als zeker aannemen, dat voor het welzijn van het landarbeidersgezin in zijn algemeenheid, maar ook voor de wijze waarop en het plezier waarmee de landarbeider zijn werk verricht, de vorming, ontwikkeling en levenshouding van de landarbeidersvrouw van zeer grote betekenis is.

Opgemerkt moge ten slotte nog worden, dat de vraagstukken, welke in het kader van de agrarisch-sociale voorlichting aan de orde dienen te komen, natuurlijk thans niet voor het eerst de aandacht trekken. De stands- en vakorganisaties, vrouwenorganisaties en andere lichamen hebben zich hiermede in het verleden reeds op meer of minder uitgebreide schaal beziggehouden. Wat echter thans wordt beoogd is dit werk uit te breiden, te intensiveren en te systematiseren.

1.4. UITGANGSPUNT VAN DE AGRARISCH-SOCIALE VOORLICHTING

De agrarisch-sociale voorlichting zal in hoofdzaak haar uitgangspunt moeten vinden in de beïnvloeding van de gedragspatronen in die sector, die niet door de technisch-economische en huishoudkundige voorlichting bestreken wordt. Niet alleen zal dit nodig zijn omdat zoals reeds werd opgemerkt, de agrarisch-sociale voorlichting de lacunes zal moeten opvullen die thans t.a.v. de directe beïnvloeding van de gedragspatronen door de technisch-economische landbouwkundige voorlichting nog bestaan, maar ook omdat een directe beïnvloeding van de diepere lagen van het cultuurpatroon uit sociaal-pedagogisch opzicht moeilijk valt te verwezenlijken.

Als iedere voorlichting zal ook de agrarisch-sociale voorlichting bepaalde aangrijpingspunten moeten hebben en het ligt voor de hand, dat de agrarisch-sociale voorlichting haar aangrijpingspunt moet vinden in die aspecten van het handelen van de agrarische bevolking welke van sociale aard zijn.

Het gaat hier om vraagstukken die de instelling tot de medemens in gezin, bedrijf, dorp, stands- en vakorganisaties e.d. betreffen, vraagstukken, die dus niet tot de directe werkingssfeer van de technisch-economische voorlichting behoren. Dit neemt niet weg, dat deze vraagstukken van sociale aard een nauwe samenhang kunnen vertonen met de problemen van meer technische aard. Het zal zelfs in bepaalde gevallen aanbeveling kunnen verdienen voor de agrarisch-sociale voorlichting haar aangrijpingspunten in technisch-economische onderwerpen te zoeken, mits ze zich maar altijd voor ogen houdt, dat het uiteindelijke doel de beïnvloeding van het dieperliggende cultuurpatroon is.

Het ligt na het voorgaande wel voor de hand, dat de technisch-economische voorlichting, zij het dan ook vaak niet bewust, een belangrijke invloed heeft uitgeoefend op de diepere lagen van het cultuurpatroon. Beïnvloeding van de gedragspatronen zonder bewuste aandacht voor de dieperliggende cultuurelementen die deze uiteindelijk bepalen, zal echter dikwijls weinig succesvol zijn. Een extreem voorbeeld hiervan is de ervaring die bij de zgn. „community development” in de minder ontwikkelde landen in verschillende delen van de wereld is opgedaan. Wanneer een team van deskundigen de bevolking nieuwe methoden aanleerde, leek het na zekere tijd alsof de bevolking zich inderdaad deze nieuwe gedragspatronen had eigen gemaakt. Het bleek echter, dat zodra

deze deskundigen de gebieden verlaten hadden, de bevolking weer overging tot de eeuwenlang gebruikte methoden en gewoonten. De oorzaak van dit verschijnsel is te zoeken in de omstandigheid, dat de dieperliggende achtergronden van de gedragspatronen niet geraakt waren. Men had onder een zekere drang iets aangeleerd, maar het dieperliggende cultuurpatroon, waaruit het handelen voortspuit, was hetzelfde gebleven.

1.5. ONDERWERPEN VOOR DE AGRARISCH-SOCIALE VOORLICHTING

De agrarisch-sociale voorlichting zal, zoals eerder werd opgemerkt, haar doel trachten te bereiken door de beïnvloeding van de instelling en gedragspatronen in die sector, welke niet rechtstreeks bestreken wordt door de technische landbouwvoorlichting. Zo zijn b.v. de volgende punten te noemen, welke als primair vanuit het sociale vlak benaderd moeten worden.

1.5.1. Afvloeiing en beroepskeuze in verband met het vraagstuk der jonge boeren

Dit is een van de moeilijkste problemen in de agrarische sector. Nog steeds bestaat bij de boeren de neiging om hun zoons in het bedrijf op te nemen, zonder dat men zich afvraagt of er voor deze jongens naderhand een bedrijf beschikbaar is. Veelal zijn deze boeren zich nauwelijks bewust, dat zij door zo te handelen hun kinderen ernstig kunnen schaden. Waarschijnlijk is hier sprake van een achterstand in de ontwikkeling van opvattingen, denkbeelden en normen bij de gewijzigde economisch-technische omstandigheden („cultural lag”). De houding t.a.v. dit onderwerp is gebaseerd op omstandigheden zoals deze eertijds bestonden, maar sindsdien een totale wijziging hebben ondergaan. De bevolking op de zandgronden heeft zich niet voldoende gerealiseerd, dat een gebrek aan plaatsingsmogelijkheden in de land- en tuinbouw is ontstaan, waardoor men het traditionele gedragspatroon t.a.v. de bestemming van de jeugd blijft handhaven. Voorlichting omtrent dit punt is noodzakelijk, waarbij door de agrarisch-sociale voorlichter verwezen kan worden naar de beroepskeuzebureaus, emigratiebureaus, e.d.

1.5.2. De traditionele samenwoning en haar consequenties

In de zandstreken is het een veel voorkomend verschijnsel dat in één gezin drie generaties tezamen wonen. Deels komt dit voort uit economische overwegingen, deels ook berust dit op een bepaalde houding t.a.v. familie in het algemeen en op een eerbied voor de oudere generatie in het bijzonder. In het algemeen houden de oude boer en boerin de macht geheel in handen, zowel wat de bedrijfsvoering als wat de huishoudelijke aangelegenheid betreft.

Zowel voor de jonge boer als voor de jonge boerin heeft dit bepaalde consequenties. Wat de bedrijfsvoering betreft betekent dit dat de grootvader – voor wie auto's en vakbladen zaken zijn waarmee hij eerst op latere leeftijd kennis maakte – bedrijfshoofd blijft, en bepaalt wat wel en wat niet zal gebeuren. Het is duidelijk dat dit de modernisering en rationalisering van het bedrijf veelal niet ten goede zal komen. Hiernaast remt uiteraard een dergelijke verhouding de ontplooiing van de jonge boer tot een zelfstandige persoonlijkheid.

Wat de jonge boerin betreft is de consequentie veelal dat het de grootmoeder is die de kinderen opvoedt, hetgeen ten dele samenhangt met de noodzaak de jonge vrouw — op kleine bedrijven veelal een onontbeerlijke werkracht — voor het werk op het bedrijf vrij te maken. Vaak geldt ook dat het de grootmoeder is die de huishouding bestuurt, hetgeen ook op de modernisering van de huishouding belemmerend werkt.

Dit traditioneel samenwonen heeft dus verschillende belangrijke consequenties, waar o.a. ook de voorlichting rekening mee moet houden. Vaak zal de voorlichting aan de feitelijke bedrijfsleider niet het gewenste effect hebben omdat immers de vader nog een beslissende stem heeft en deze, juist misschien nog om zijn gezag te handhaven, anders zal willen dan de zoon onder invloed van de voorlichting voorstelt.

Bij bovenstaande moge worden opgemerkt dat hier geen waarde-oordeel over een dergelijke traditie wordt uitgesproken, er wordt slechts gewezen op de vraagstukken welke in dit opzicht bestaan.

1.5.3. *Weerstanden bij agrarische reconstructieplannen*

- a Bepaalde gewenste overgangen in bedrijfsstijl b.v. van akkerbouw naar veehouderij in Groningen, stuiten op grote innerlijke weerstanden bij de bevolking, omdat de akkerbouw hier b.v. een grotere maatschappelijke prestige geniet dan de veehouderij. De oorzaak is weer te zoeken in het dieperliggende cultuurpatroon, wat nog gebaseerd is op vroeger heersende omstandigheden.
- b Ruilverkavelingen, die veel ingrijpende wijzigingen kunnen veroorzaken in de structuur of de functie van de bevolking, ondervinden weerstanden, die verankerd liggen in het traditionele gedragspatroon.]
Vele voorbeelden hiervan zouden op te sommen zijn.

1.5.4. *De verhouding boer — landarbeider*

Zowel agrarisch-sociale voorlichting aan de boer, alsook aan de landarbeider zal nodig zijn om een aanpassing aan de sinds de vorige eeuw sterk gewijzigde omstandigheden te bewerkstelligen en daardoor deze wederzijdse verhouding in goede banen te leiden.

1.5.5. *De instelling van de landarbeider t.a.v. het volgen van vakopleiding*

Algemeen is men het er over eens, dat in Nederland een grote lacune bestaat met betrekking tot de vakopleiding van de landarbeider. Deze lacune wordt niet in de eerste plaats veroorzaakt door gebrek aan praktische mogelijkheden voor deze scholing, maar vindt zijn oorzaak in de heersende opvattingen, zowel van de landarbeiders zelf, als van de boeren.

Een taak van de agrarisch-sociale voorlichting zal ongetwijfeld ook zijn het scheppen van zodanige sociaal-psychologische voorwaarden, dat een betere vakontwikkeling en vorming van de landarbeiders kan worden bereikt.

1.5.6. *De instelling van de plattelander met betrekking tot de industrialisatie*

In het bijzonder in verband met de noodzaak van afvloeiing van veel agrarische jongeren, wat vaak zal betekenen dat een industrieel beroep gekozen

moet worden, is het van groot belang dat de agrariërs een goed inzicht verkrijgen in de industrialisatie, industriële verhoudingen e.d.

De agrarisch-sociale voorlichting zal hiertoe haar bijdrage moeten leveren.

1.5.7. *Andere onderwerpen*

Als andere onderwerpen zijn b.v. nog te noemen voorlichting over vererving, bedrijfsversnippering, bedrijfssanering, houding t.a.v. het volgen van onderwijs, het maatschappelijk prestige van de landarbeiders, verhouding stad-platteland, uitwisseling boerenzoons, enz. enz.

In het bovenstaande zijn slechts enkele concrete onderwerpen genoemd ter illustratie van het karakter van de agrarisch-sociale voorlichting in het algemeen. Wat uiteindelijk de concrete inhoud zal zijn van deze voorlichting zal afhankelijk zijn van het inzicht van de betreffende beleidsorganen en van de omstandigheden zoals deze naar tijd en plaats wisselen.

1.6. AGRARISCH-SOCIALE VOORLICHTING VOOR DE GEHELE AGRARISCHE BEVOLKINGSGROEP

Agrarisch-sociale voorlichting zal nodig zijn voor de agrarische bevolking in haar totaliteit, gezien de voortdurende contacten die de verschillende groepen met elkaar onderhouden en de nauwe verwevenheid van de mentale achtergronden.

De boer en de boerin zullen benaderd moeten worden, evenals de landarbeider en zijn vrouw, aangezien veel belangrijke beslissingen in het gezin genomen worden, terwijl eveneens aandacht aan de agrarische jongeren zal moeten worden geschonken.

1.7. BASIS-MATERIAAL VOOR DE AGRARISCH-SOCIALE VOORLICHTING

De agrarisch-sociale voorlichter zal een grondige kennis dienen te krijgen van de verhoudingen in de betreffende bevolkingsgroep en van de mogelijkheden welke er zijn om in de bestaande situatie verandering te brengen. Het zal bekend moeten zijn waar de knelpunten in het cultuurpatroon liggen die remmend werken op de geneigdheid om verbeteringen te aanvaarden en welke weg bewandeld moet worden om het sociaal-paedagogisch werk met succes te kunnen aanvatten.

Uiteraard zal in het beginstadium de agrarisch-sociale voorlichting tastenderwijs haar weg moeten vinden, maar *sociologisch en sociografisch onderzoek* zal veelal hiervoor de basis moeten leggen. Ook *economisch onderzoek* zal dikwijls van grote betekenis zijn, het zal nl. kunnen aangeven waar agrarisch-sociale voorlichting er toe zal kunnen bijdragen om economische moeilijkheden op te heffen. Als voorbeeld hiervan kan genoemd worden het probleem van de afvloeiing van de agrarische jongeren. Uit de resultaten van het economisch onderzoek zal blijken waar en in welke mate afvloeiing wenselijk is, terwijl het sociologisch onderzoek een antwoord zal moeten geven op de vraag waar de diepere oorzaken van het ontstaan van dit vraagstuk zetelen.

Veelal zal nl. blijken, dat sociaal-economische problemen hun oorsprong vinden in de diepere lagen van het cultuurpatroon van de bevolking.

2. SAMENWERKINGSVORMEN

Men kan de vormen van samenwerking, welke zich bij het geven van agrarisch-sociale voorlichting in de praktijk zullen voordoen, als volgt onderscheiden :

- 2.1. tussen de organisaties, welke met het geven van agrarisch-sociale voorlichting zijn belast ;
- 2.2. tussen bovenvermelde organisaties, de Rijkslandbouwvoorlichtingsdienst en de organisaties, belast met de technische landbouwhuishoudkundige voorlichting ;
- 2.3. met andere organisaties, diensten en instellingen, wier werkterrein niet specifiek op de agrarische bevolkingsgroep is gericht.

2.1. SAMENWERKING TUSSEN DE ORGANISATIES DIE MET HET GEVEN VAN AGRARISCH-SOCIALE VOORLICHTING ZIJN BELAST

In het voorgaande is reeds gesteld, dat de agrarisch-sociale voorlichting nodig zal zijn voor alle groepen van de agrarische bevolking, gezien de voortdurende contacten die de verschillende groepen met elkaar onderhouden en de nauwe verwevenheid van de mentale achtergronden.

In dit verband is het van belang zich af te vragen in hoeverre bij de benadering van de boer en de boerin, de landarbeider en zijn vrouw, bepaalde vormen van samenwerking mogelijk en wenselijk zijn. Vooropgesteld moet worden dat de wijze waarop deze samenwerking gerealiseerd zou kunnen worden primair een aangelegenheid is van de organisaties zelf en zij dan ook moeten nagaan in hoeverre en in welke vorm deze samenwerking kan worden verwezenlijkt. De werkgroep kan ten aanzien van dit punt dan ook niet meer doen dan bepaalde mogelijke vormen van samenwerking opwerpen, in de verwachting dat de organisaties zich hierover zullen beraden.

Wat de benadering van de boer en de boerin betreft, zal, daar, zoals ook reeds in het eerste hoofdstuk belicht werd, veel beslissingen in het gezin genomen moeten worden, het gewenst zijn, dat òf een gezamenlijke uitvoering van de agrarisch-sociale voorlichting door de organisaties van boeren en boerinnen plaatsvindt òf dat althans de uitvoering in gezamenlijk overleg geschiedt. Gewezen mag in dit verband worden op de samenwerking bij de Katholieke Nederlandse Boeren- en Tuindersbond en de Katholieke Nederlandse Boerinnenbond, terwijl ook bij het Koninklijk Nederlandsch Landbouw Comité en de Nederlandse Bond van Plattelandsvrouwen plannen in deze richting bestaan.

Wat de agrarisch-sociale voorlichting aan de landarbeiders betreft, kan gesteld worden dat ook hier somtijds een zekere vorm van samenwerking met de boerenorganisaties wenselijk zou kunnen zijn. Gewezen mag worden op de verhouding boer-landarbeider. Weliswaar zullen veelal beide organisaties hun leden afzonderlijk benaderen, maar een samenspel van de voorlichting aan beiden, zal, indien te verwezenlijken, toch meestal de meest gunstige resultaten afwerpen.

Voor de benadering van de agrarische jeugd zullen contacten met de jongeren-organisaties wenselijk zijn.

Bij dit alles moet bedacht worden dat de praktijk zal moeten uitwijzen hoe dit alles zal zijn te verwezenlijken en op welke punten een gezamenlijke uit-

voering of organisatorische of informele samenwerking mogelijk en wenselijk is; juist ook in het beginstadium zal het echter van groot belang zijn dat er regelmatig contacten worden onderhouden tussen alle organisaties, welke zich met de agrarisch-sociale voorlichting bezig houden.

2.2. SAMENWERKING TUSSEN BOVENVERMELDE ORGANISATIES, DE RIJKSLANDBOUWVOORLICHTINGSDIENST EN DE ORGANISATIES, BELAST MET DE TECHNISCHE LANDBOUWHUISHOUDKUNDIGE VOORLICHTING

Vele van deze activiteiten op agrarisch-sociaal terrein zullen tot stand komen op grond van technische en economische maatregelen en voorzieningen. Daar tussen de technische en economische maatregelen en voorzieningen en de agrarisch-sociale activiteiten een nauwe relatie bestaat, is het noodzakelijk, dat deze maatregelen en voorzieningen en de daarop gebaseerde voorlichtingsactiviteiten zo goed mogelijk op elkaar worden afgestemd.

Deze mening is in de praktijk gegroeid en heeft tot diverse vormen van samenwerking geleid.

Hierbij kan men een onderscheid maken tussen de vorm van samenwerking op :

- 2.2.1. landelijk niveau ;
- 2.2.2. provinciaal niveau ;
- 2.2.3. regionaal en plaatselijk niveau.

2.2.1. *De samenwerking op landelijk niveau*

Op landelijk niveau bestaan momenteel drie commissies, welke met het oog op een goede integratie van bovenvermelde activiteiten, van groot belang zijn, te weten :

- a de Commissie Welzijn ten Plattelande – adviescommissie voor alle problemen, welke betrekking hebben op de levensomstandigheden van de agrarische bevolkingsgroep, met haar subcommissie voor de landbouwhuishoudkunde ;
- b de Landelijke Landbouwvoorlichtingsraad – commissie van overleg betreffende de landbouwvoorlichting in de ruimste zin ;
- c de Centrale Cultuurtechnische Commissie – adviescommissie voor cultuurtechnische vraagstukken.

De vraag welke onmiddellijk rijst is, hoe samenwerking tussen deze drie commissies dient te worden geregeld, opdat tot een juiste integratie van de technisch-economische maatregelen en voorzieningen kan worden gekomen.

Teneinde dit te kunnen bereiken staan twee wegen open en wel :

- 2.2.1.1. samenvoeging tot één dan wel twee commissies ;
- 2.2.1.2. het naast elkaar bestaan van deze commissies ; waarbij echter de nodige waarborgen tot samenwerking worden geschapen.

2.2.1.1. Daar de taak van de Centrale Cultuurtechnische Commissie een principiële andere is dan die van de beide andere commissies lijkt een samenvoeging met de Centrale Cultuurtechnische Commissie niet gewenst. De Centrale Cultuurtechnische Commissie houdt zich nl. in beginsel niet bezig met

voorlichtingsactiviteiten. De Landelijke Landbouwvoorlichtingsraad legt daarentegen de nadruk op vraagstukken de voorlichting betreffende, terwijl de Commissie Welzijn ten Plattelande door haar nauwe relatie met de agrarisch-sociale voorlichting bemoeienis heeft met voorlichtingsactiviteiten.

Het is denkbaar dat men, teneinde een juiste afstemming te verkrijgen, de verschillende vormen van voorlichting door één commissie laat behartigen b.v. in deze zin, dat de Landelijke Landbouwvoorlichtingsraad zich voortaan zowel met de problemen van de technische en economische als met die van de agrarisch-sociale voorlichting zal bezig houden.

Hoewel theoretisch deze mogelijkheid wel aanwezig is, acht de werkgroep om praktische overwegingen deze oplossing voorschands niet wenselijk, hoewel het niet uitgesloten moet worden geacht, dat dit t.z.t. het geval zal zijn, waartoe de raad dan uiteraard met terzake deskundigen zal moeten worden uitgebreid om het bredere terrein te kunnen bestrijken.

Aan deze oplossing zijn momenteel echter verschillende bezwaren verbonden, waarvan wel de belangrijkste is dat de agrarisch-sociale voorlichting nog in de kinderschoenen staat en momenteel slechts een zeer beperkte kring zich enigermate een concrete voorstelling heeft gevormd van het doel, de inhoud, uitgangspunten e.d. van deze vorm van voorlichting. Bovendien verkeren de voorlichtingsraden zelf qua status en taakstelling nog in het opbouwstadium. Het is derhalve uitermate gewenst, dat men in de hiervoor in de Commissie Welzijn ten Plattelande geschapen sfeer en bouwende op de in deze commissie gegroeide denkbeelden deze vorm van voorlichting verder ontwikkelt.

Pas zodra deze voorlichting haar vorm heeft gekregen kan een andere organisatorische binding nader worden overwogen.

2.2.1.2. De noodzakelijke samenwerking met de technisch economische landbouwvoorlichting kan in dit stadium gerealiseerd worden door uit de Commissie Welzijn ten Plattelande en de Landelijke Landbouwvoorlichtingsraad wederzijdse waarnemers te benoemen, die de respectieve vergaderingen van deze commissies bijwonen. Op deze wijze blijft men van elkaars activiteiten op de hoogte en kan de zo nodige afstemming en coördinatie van deze activiteiten ontstaan. De samenwerking met de landbouwhuishoudkundige sector is voorschands in dit stadium waarschijnlijk het best te realiseren via de sub-commissie voor de Landbouwhuishoudkunde van de Commissie Welzijn ten Plattelande.

Het verdient wel overweging terwille van de noodzakelijke coördinatie in dit stadium de Commissie Welzijn ten Plattelande in te schakelen voor die delen van de streekverbeteringsplannen, welke het sociale en landbouwhuishoudkundige aspect betreffen. Mogelijk zou dit gerealiseerd kunnen worden door het instellen van een werkgroep uit de Commissie Welzijn, welke bepaalde algemene aanbevelingen voor deze delen opstelt. Voor dit werk zal het dan echter nodig zijn dat in de beginperiode aan de hand van de concrete gevallen de richtlijnen worden opgesteld. De procedure zal zo eenvoudig mogelijk gehouden moeten worden om vertraging te voorkomen.

2.2.2. *De samenwerking op provinciaal niveau*

Van de drie bovengenoemde landelijke advies- en overlegcommissies bestaat alleen van de Landelijke Landbouwvoorlichtingsraad een provinciaal pendant; in iedere provincie bestaat een Provinciale Landbouwvoorlichtingsraad, een

commissie van advies en overleg voor problemen aangaande de technisch-economische landbouwvoorlichting.

In tegenstelling tot de coördinatie op landelijk niveau van de agrarisch-sociale voorlichting en de technisch-economische voorlichting lijkt het hier, daar men op provinciaal niveau direct bij de uitvoering betrokken is en voor de nodige afstemming moet worden zorggedragen, aanvaardbaar de coördinatie te doen plaatsvinden in de Provinciale Landbouwvoorlichtingsraden.

Uiteraard zal het nodig zijn, dat indien in de Provinciale Landbouwvoorlichtingsraad de coördinatie zal plaats vinden, de raden worden uitgebreid met op sociaal terrein terzake deskundigen, opdat in voldoende mate aandacht kan worden besteed aan de agrarisch-sociale problematiek. Het lijkt raadzaam dat in dit geval de raden commissies van agrarisch-sociale en huishoudkundige aard instellen, welke zich speciaal met deze aangelegenheden bezighouden, en waarin vertegenwoordigers van de agrarische vrouwenorganisaties met het oog op de landbouwhuishoudkundige aspecten en die aspecten, waar de vrouw bij betrokken is, stellig zitting dienen te hebben.

Bij een en ander moet worden opgemerkt, dat in het eerste ontwikkelingsstadium van de agrarisch-sociale voorlichting in de ene provincie de behoefte aan een afstemming en coördinatie eerder gevoeld zal worden dan in een andere. Dit proces kan en mag niet geforceerd worden; men zal pas tot uitbreiding van de raden mogen overgaan als de behoefte uit de provincie naar voren komt en deze raden een verzoek hiertoe doen.

2.2.3. *De samenwerking op regionaal en plaatselijk niveau*

Buiten de activiteiten, welke de agrarische maatschappelijke organisaties landelijk zullen ontwikkelen, zal in het beginstadium het accent voornamelijk vallen op die gebieden, welke in versnelde ontwikkeling zijn. Met name wordt hier gedacht aan de streekverbeterings- en ruilverkavelingsgebieden.

Wat de uitvoering van de zgn. streekverbeteringsplannen betreft, zal een coördinatie tussen de agrarisch-sociale en technisch-economische voorlichting, zoals thans reeds geschiedt, verwezenlijkt kunnen worden in een streekcommissie, waarin naast de Overheid de organisaties vertegenwoordigd zijn. Deze streekcommissie heeft o.m. tot taak het opstellen van het algemene verbeteringsplan en het voorlichtingsprogramma, welke laatste zowel de technisch-economische als de agrarisch-sociale en landbouwhuishoudkundige voorlichting kan omvatten. De commissie zal er op moeten toezien, dat een goede samenwerking tussen beide tot stand komt. Hiertoe zal het ook hier nodig zijn, dat in de commissie enkele vertegenwoordigers, die op sociaal terrein terzake en ter plaatse kundig zijn, zitting hebben.

Met betrekking tot de ruilverkavelingen ligt dit moeilijker. De plaatselijke commissies houden zich niet bezig met voorlichting en het ligt niet in de bedoeling het werkterrein hiermede uit te breiden. In de toekomst zou hier mogelijk een goed samengaan van de technisch-economische en agrarisch-sociale voorlichting te verwezenlijken zijn — indien de Provinciale Landbouwvoorlichtingsraad dit nodig oordeelt — door instelling van plaatselijke organen van overleg, welke op dezelfde wijze als de streekcommissies worden samengesteld. Een nauwe samenwerking met de plaatselijke commissies is uiteraard noodzakelijk, hetgeen verwezenlijkt kan worden door over en weer waarnemers uit te wisselen.

2.3. SAMENWERKING MET ANDERE ORGANISATIES, DIENSTEN EN INSTELLINGEN, WIER WERKTERREIN NIET SPECIFIEK OP DE AGRARISCHE BEVOLKINGSGROEP IS GERICHT

Wil de agrarisch-sociale voorlichting aan haar doel beantwoorden, dan zal een intensief contact nodig zijn met organisaties en instellingen op levensbeschouwelijke of algemene grondslag welke zich bezighouden met werkzaamheden op het terrein van het maatschappelijk werk, of op sociaal-paedagogische, sociaal-cultureel en sociaal-hygiënisch terrein. Hierbij ware te denken aan algemeen maatschappelijk werk, gezinswerk, gezinsverzorging, buurt- en dorps-huizen, beroepskeuzebureaus, medisch-opvoedkundige bureaus, bureaus voor levens- en gezinsmoeilijkheden, kruisverenigingen, volkshogescholen, emigratiebureaus, e.d.

De agrarisch-sociale voorlichting zal zich a priori niet actief uitvoerend gaan bezighouden met die activiteiten, welke reeds door deze instellingen worden uitgevoerd; wel zal zij zo nodig de agrariërs verwijzen naar deze instellingen en anderzijds zo nodig trachten de betreffende instanties en instellingen tot verhoogde activiteit te prikkelen.

De samenwerking met deze organisaties en instellingen zal in de eerste plaats afhankelijk zijn van de beraamde activiteiten, welke uiteraard van streek tot streek zullen verschillen.

Het lijkt daarom in dit stadium niet gewenst over bepaalde vormen van samenwerking op landelijk en provinciaal niveau te adviseren. Streeksgewijze zal incidenteel het noodzakelijk contact moeten worden gelegd. Provinciaal zou dit b.v. in het kader van de in § 2.2.2. vermelde subcommissie kunnen geschieden.

Het zal bovendien van belang zijn dat de agrarisch-sociale voorlichters regelmatig contact met de besturen van voornoemde instellingen ter plaatse houden om een goede samenwerking te bevorderen.

Om de noodzakelijke coördinatie met de werkzaamheden op maatschappelijk en sociaal-cultureel gebied te verkrijgen en de activiteiten op deze terreinen te bevorderen zal met name gedacht kunnen worden aan de provinciale opbouworganen en de regionale welvaartsstichtingen.

Om dat werk vruchtbaar te kunnen ontplooiën zal het nodig zijn dat de agrarisch-sociale voorlichters op de hoogte zijn van die organisaties en instellingen welke sociale activiteiten ontwikkelen, en van de subsidieregelingen, welke bestaan voor diverse activiteiten op dit gebied.

Het Ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening zal in samenwerking met het Ministerie van Maatschappelijk Werk een inventarisatie van beide opstellen, welke hopenlijk binnen enkele maanden gereed zal zijn.